

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ МИРОСЛАВА СТЕЛЬМАХОВИЧА

FORMATION OF PERSONALITY VALUES BY MEANS OF PHRASEOLOGY ON THE BASIS OF PEDAGOGY OF MIROSLAV STELMAKHOVYCH

У статті звернено увагу на особливості формування ціннісних орієнтирів особистості засобами фразеології на засадах педагогіки Мирослава Стельмаховича. Значну роль відіграють у родинному вихованні прислів'я та приказки як фразеологічні одиниці, які вказують на історичні традиції, мовну специфіку, культурні особливості українського народу.

Родина як осередок соціального середовища у житті має велике значення, оскільки саме з неї відбувається формування ціннісних орієнтирів особистості. Здавна надзвичайно важливим також уважалося створення сім'ї, де особливого пріоритету надавалося народженню та вихованню дітей, які у фразеологічних одиницях є уособленням щастя та безмежної радості.

Чоловік в українській сім'ї уособлює розумну, стриману, сильну та мужню людину, однак народні прислів'я та приказки розкривають і негативні вияви характеру чоловіків, такі як: слабкість сили волі, необачність дії. Особливою гордістю чоловіка уважалася робляща, вродлива, розумна жінка, яка є берегинею родинного осередка, затишку.

Важливим є аспект виховання поваги до рідного краю, шанобливого відношення людини до соціуму, до праці. Наприклад, у прислів'ях і приказках показано відношення до Батьківщини, рідного краю («Кожному мила своя сторона»), бережливе ставлення до них («Нуте, браття, або перемогу добути, або дома не бути!», «За рідний край – хоч помирай»), боротьбу проти несправедливості («Хліб – сіль їж, а правду ріж», «По правді роби – доброго кінця сподівайся»), єднання у боротьбі проти поневолювачів («Громада – великий чоловік»), цінність праці («Труд чоловіка кормить», «Без труда нема плода»), повагу та гідність чесної особистості («Хто принижує чужу честь, той і свою топче»), цінність справжньої дружби («Для приятеля нового не пускайся старого»), вимогливість до себе («Не лінився рано вставати та замолоду більше знати»).

Пріоритетними складовими моральних цінностей особистості є совість, сумління, правда, сором, честь, які мають різну специфіку виокремлення у фразеологічній площині. Значну увагу приділено праці як репрезентанту морального виховання людини, бо саме вона допомагає удосконалювати фізичний, розумовий потенціал індивіда. Синтез розумової та фізичної сили набуває активної продуктивності у тісному взаємозв'язку, тому завдяки мовній уявленості у фразеологізмах показано чинники ціннісних орієнтирів особистості.

Ключові слова: фразеологізми, класифікація, семантика, прислів'я, приказки, особистість, формування, ціннісні орієнтири.

The article draws attention to the peculiarities of the formation of personality values by means of phraseology on the basis of pedagogy of Myroslav Stelmakhovich. Proverbs and sayings play a significant role in family upbringing as phraseological units that indicate historical traditions, linguistic specifics, and cultural peculiarities of the Ukrainian people.

The family as the center of the social environment in life is of great importance, because it is from it that the formation of values of the individual. It has long been considered extremely important to create a family, where special priority was given to the birth and upbringing of children, who in phraseological units are the embodiment of happiness and boundless joy.

A man in a Ukrainian family represents an intelligent, restrained, strong and courageous man, but folk proverbs and sayings also reveal negative manifestations of the character of men, such as: weakness of willpower, carelessness. A man's special pride was considered to be a hard-working, beautiful, intelligent woman who is the guardian of the family center, comfort.

The aspect of cultivating respect for the native land, a respectful attitude of a person to society and work is important. For example, proverbs and sayings show the attitude to the Motherland, the native land ("Everyone loves their side"), careful attitude to them ("Nute, brothers, or win, or not be at home!", "For the native land - at least die"), the fight against injustice ("Bread is salt, but the truth is cut", "Do the truth - hope for a good end"), unity in the fight against oppressors ("Community - a great man"), the value of labor ("Labor feeds a man", "Without labor there is no fruit"), respect and dignity of an honest person ("He who humiliates another's honor, he tramples his own"), the value of true friendship ("For a new friend, do not let the old"), demanding of yourself ("Do not be lazy to get up early and know more when you are young").

The priority components of the moral values of the individual are conscience, conscience, truth, shame, honor, which have different specifics of separation in the phraseological plane.

Much attention is paid to work as a representative of the moral education of man, because it helps to improve the physical and mental potential of the individual. The synthesis of mental and physical strength acquires active productivity in close connection, so due to the linguistic expressiveness of phraseology, the factors of personality values are shown.

Key words: phraseology, classification, semantics, proverbs, sayings, personality, formation, values.

УДК 371 (477)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/45.9>

Мироненко О.В.,

канд. філолог. наук,

доцент кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти

Херсонського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасній науковій площині мовознавства та лінгводидактики все актуальнішим є аналіз питання щодо формування ціннісних орієнтирів особистості засобами фразеології на засадах педагогіки Мирослава Стельмаховича, оскільки його погляди

викликають інтерес як у зарубіжних, так і у вітчизняних науковців. Він був видатним фольклористом, етнопедагогом, літературознавцем. Аналіз ціннісних орієнтирів особистості засобами фразеології на засадах педагогіки Мирослава Стельмаховича надзвичайно тісно пов'язаний з українським

народом, його історичними традиціями, мовною специфікою, культурними особливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні зростає кількість та значущість досліджень, спрямованих на аналіз етнопедагогічних поглядів М. Стельмаховича. Теоретичні та практичні аспекти реалізації ідей М. Стельмаховича у сучасному освітньому просторі відображено в працях Ю. Глоби, С. Лесик, О. Мироненко, Р. Онопрієнко, О. Пшеничної, С. Темченко та інших, які визначали важливе значення педагогічної діяльності М. Стельмаховича, який розкриває питання українського виховання, родинної педагогіки, що впливає на розвиток та становлення особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній лінгводидактиці актуальним є питання формування ціннісних орієнтирів особистості засобами фразеології на засадах педагогіки Мирослава Стельмаховича, пізнання моральних, духовних цінностей, значення їх у всебічному розвитку соціуму.

Мета статті. Основною метою цієї статті є проаналізувати особливості формування ціннісних орієнтирів особистості засобами фразеології на засадах педагогіки Мирослава Стельмаховича. Мирослав Стельмахович у своїй роботі значну увагу приділяв історії української педагогіки, особливостям теоретичного і практичного аспектів національного виховання, українській родинній педагогіці, методичним особливостям викладання української мови у школі. З-під його пера вийшло багато наукових робіт, а саме: «Методика викладання народознавства в школі», «Збірник вправ і завдань з української мови 4-8 класів», «Українське народознавство», «Українська народна педагогіка», «Українська родина», «Українознавство в національній школі», «Народна педагогіка», «Народна дидактика» тощо.

У своїх роботах М. Стельмахович активно використовує прислів'я та приказки як фразеологічні одиниці, що допомагають виявити специфіку формування ціннісних орієнтирів особистості, її духовні та моральні позиції у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Усебічний аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що під фразеологізмом або фразеологічною одиницею розуміють лексико-граматичну «єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мовленні за традицією, автоматично» [8, с. 252].

На думку В. Виноградова, фразеологізми за семантичним значенням поділяються на три групи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення [7, с. 138].

Під фразеологічними зрощеннями розуміють фразеологізми, які «функціонують як немотивовані

і непохідні одиниці, тому що у їх значенні відсутній зв'язок, навіть потенційний зі значенням окремих компонентів» [1, с. 205], наприклад: пекти раків, бити байдики, дуба врізати, збити з пантелику.

Фразеологічні єдності поєднують у своїй структурі фразеологізми, яким «властива семантична неподільність, але їх цілісна семантика перебуває у мотиваційному зв'язку зі значенням компонентів» [1, с. 205], наприклад: брати бика за роги, гайки підкрутити, міняти шило на мило, прикусити язика.

Фразеологічні сполучення характеризуються тим, що туди «належать фразеологізми, утворені поєднанням компонентів, один з яких характеризується вільним, а другий – так званим зв'язним значенням» [1, с. 206], наприклад: брати до серця, брати участь, одержати перемогу.

Загальновідомо, що до фразеологізмів «за ознакою відтворюваності у мовленні та усталеності компонентного складу можна віднести і прислів'я, приказки та крилаті слова і вирази» [7, с. 139].

Прислів'я – це «виражений структурою речення народний вислів повчального змісту, який формулює певну життєву закономірність або правило, що є широким узагальненням багатовікових спостережень народу, його суспільного досвіду» [8, с. 255].

Під приказкою розуміють «народний вислів, близький до прислів'я, але позбавлений узагальнювального, повчального характеру» [8, с. 255].

Крилаті слова – це «стійкі образні вислови, засвоєні з фольклорних, літературних, наукових джерел, вислови видатних людей, історичних діячів» [7, с. 139].

На думку О. Мироненко, специфіка «використання прислів'їв та приказок як фразеологічних одиниць характеризується тим, що саме у них зібрані педагогічні зерна українського народу та його багатовіковий досвід» [3, с. 113].

У педагогічній площині М. Стельмаховича зосереджено увагу на возвеличенні роду людського, соціального середовища – родини, де прищеплюються традиції і звичаї родоvodu, які мають велике значення для формування ціннісних орієнтирів особистості, що яскраво представлені у фразеологічних одиницях: «Хоч і по коліна в воду, аби до свого роду», «Свого доправляйся, роду не чужайся», «Свій хоч не заплаче, то скривиться, хоть не скривиться, то не висміє» [5, с. 95], «З родини йде життя людини» [5, с. 98].

Надзвичайно важливим питанням у соціальному середовищі було створення сім'ї, де значну увагу приділяли народженню та вихованню дітей, де чоловік із жінкою відшліфовували свої відношення, обов'язки та почуття один до одного: «Без сім'ї – нема щастя на землі» [5, с. 98], «Заміж вийти – не дощову годину пересидіти», «Оженитися – не дощ переждати», «З ким вінчатися, з тим і кінчатися», «Се не на рік, а на цілий вік»

[5, с. 101], «Не штука женитися, та треба журитися, треба ложки, треба миски, треба ночов і колиски», «Заміж іти – треба знати, що немає ні вислуг, ні відставки», «Перш ніж одружитися, треба роздивитися» [5, с. 102], «Оженитися – не нападсть, та щоб, женившись, не пропасть», «Як женився, то хвалився, що буде косити, а як женився, пішов косити та став голосити» [5, с. 103].

Здавна і до нині шлюб уважався священним обрядом, адже сама вже лексема вказує на те, що «з любов'ю» необхідно ставитися один до одного, у прислів'ях та приказках любов виявляється через невичерпну силу, вдоволення та відчуття безмежного щастя: «Любов сильніша за смерть», «Давньої любові й іржа не з'їсть», «Кохання, неначе добрий кінь, носить людину», «Хто любить, той того й голубить», «Нехай мене той займає, хто кохання в серці має», «Нехай мене той голубить, а хто вірно мене любить» [5, с. 103], «Є в неї воли та корови, але немає з нею любої розмови», «Де беруться не з любові, там щастя не буде» [5, с. 105].

Аналізуючи фразеологічні одиниці М. Стельмахович, зазначав, що чоловік в українській сім'ї є уособленням розуму, стриманості, сили та мужності: «На красивого чоловіка дивитись гарно, а з розумним жити легко», «За ледачим чоловіком жінка марніє, за хорошим – молодіє», «Як чоловік жінку любить, то й лиха жінка доброю буде», «Коли ти мені муж, то будь мені дуж», «Батьки берегли дочку до вінця, а чоловіку берегти її до кінця», «Чоловік як ворона, а все жінці оборона», «Я за мужа затулюсь, та нікого не боюсь» [5, с. 116].

Народні прислів'я та приказки викривають і негативні риси характеру чоловіків, такі як: слабкість, неповага, наприклад: «Чоловік на кобилу розсердився, а жінку б'є», «Коса неклепана, жінка небита – все одно», «Як чоловік жінку не б'є, то в ній утроба гниє», «Жінку люби, як душу, а тряси, як грушу» [5, с. 117].

Здавна чоловіки вбачали поряд із собою роботящу, вродливу, розумну жінку, берегиню родинного осередка: «Краще чорта тримати, ніж ледачу жінку мати», «Жінка-ледащо в хаті нінащо», «Жона ладна всюди зарадна», «Як з красною жінкою оженитися, то є на кого дивитися», «Краще жінка сварлива, ніж дурна», «Добра жінка – мужеві своєму вінець, а зла – кінець» [5, с. 116].

У наукових доробках М. Стельмаховича зосереджено увагу на тому, що кожні батьки вбачають своє продовження у дітях, тому дитина у фразеологічних одиницях уособлюється з зірками, різним рослинним світом тощо, наприклад: «Малі діточки, що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку», «Діти як рожеві квіти» [5, с. 121].

В українській родинній педагогіці особливу увагу приділено зростанню та зміцненню родини, де вирішальну роль відіграють діти, які є мірилом щастя, матеріального задоволення, родинного

затишку: «Година вам щаслива! Щоб ви бачили сонце, світ і дітей перед собою», «Скільки в стелі дощок, щоб у тебе було стільки дочок! Скільки в лісі пеньків, щоб у тебе було стільки синків!», «Бодай на вас добра година та грошей торбина, а до того дитвори сотні півтори» [5, с. 122].

У давнину з повагою ставилися до багатодітності, на жаль, нині в Україні рідко зустрінеш багато дітей у родині: «Подумай жениться, то й діток копиця», «Що рік, то й прорік», «Обложився дітьми, як дід онучатами», «Як жнива, так і дитина нова», «За роботою і від дітей одстав – за сім літ тільки дев'ятеро», «Вони збилися з пуття: як кутя, то й дитя» [5, с. 122], «Сім синів годую, всім щастя готую», «У кого дочок сім, то й щастя всім», «Сім дочок – свій таночок» [5, с. 123].

Батьківська любов до дитини є уособленням гармонії, виховання, у прислів'ях та приказках, зазначається, що материна любов, то найпотужніша сила, а батькова – то безмежна мудрість: «Які мама й тато, таке й дитятко», «Які самі, такі й сини», «Який куц, така й хворостина, який батько, така й дитина», «Яка мама, – така сама» [5, с. 130], «Як батько – рибалка, то діти у воду дивляться», «У ледачого пасічника і бджоли ледачі», «Не навчив батько – не навчить і дядько», «Яка хата – такий тин, який батько – такий син», «Хороші діти – це честь батька й матері», «Молодь багата мудрістю мами і тата» [5, с. 130-131], «Матір ні купити, ні заслужити», «Нема в світі цвіту цвітнішого, як маківочка, нема ж роду ріднішого, як матіночка», «На світі знайдеш усе, крім рідної матері», «У кого ненька, в того голівка гладенька», «Хто маму має, той горя не знає» [5, с. 135].

Виховання, як зазначав М. Стельмахович, має здійснюватися відповідно до таких принципів [2, с. 111]:

- гуманізму, що проявляється в гуманному ставленні до дітей, застосуванні найдоцільніших засобів впливу на них (діти, як квіти: полий, то й ростимуть);
- природовідповідності, що вимагає будувати процес виховання з урахуванням особливостей природи дитини (народна педагогіка розглядає людину як частинку природи, і виховання підпорядковує її загальним законам: гни дерево, поки молоде; вчи дитя, поки мале);
- зв'язку виховання з життям – залучення підростаючого покоління до соціального досвіду;
- виховання в праці (народна мудрість розглядає працю як могутній виховний засіб і мірило людської порядності);
- урахування вікових та індивідуальних особливостей: виховний вплив на дитину повинен відповідати її віку, життєвому досвіду, силам і можливостям.

За допомогою мовних засобів передається мовна картина світу М. Стельмаховича, де через

прислів'я та приказки розкривається світогляд, культурна спадщина українського народу. Досить часто у фразеологічних формулах вживаються антоніми, які розкривають зміст родинного виховання через протиставлення об'єктивних реалій, наприклад: «Як батька покинеш, то й сам загинеш», «Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько», «Шти отця-матір, будеш довголітен на землі», «Куля мине, а материне слово не мине» [5, с. 141].

Значна кількість фразеологічних одиниць пов'язана з прикладкою «дитина-сирота», яка характеризується різними лексемами, що надають змісту емоційно-експресивного забарвлення: «За сиротою журба за журбою», «Ніхто не бачить і не чує, як сирота плаче і горює», «Сиротою жити – сльози лити», «Сироту лають і б'ють, а плакати не дають», «Росла – весни не бачила, зросла – літечка не знала, прийшла осінь – сирітського серця не нагріла», «Сирітська сльоза не капає дарма», «У сироти на подвір'ї сонце засвітить» [5, с.143].

Значну увагу М. Стельмахович приділяє моральному вихованню особистості, оскільки «мораль чиста – краще всякого намиста» [5, с. 157].

Актуальним є питання виховання любові до рідного краю, ставлення людини до людей, до праці. Наприклад, прислів'я і приказки закликають любити Батьківщину, рідний край («Нема в світі, як своя країна!», «Кожному мила своя сторона»), захищати її («За рідний край – хоч помирай», «Нуте, браття, або перемогу добути, або дома не бути!»), боротися проти несправедливості («По правді роби – доброго кінця сподівайся», «Хліб – сіль їж, а правду ріж»), єднатися у боротьбі проти загарбників («Громада – великий чоловік»), цінити працю («Без труда нема плода», «Труд чоловіка кормить»), поважати гідність чесною людини («Хто принижує чужу честь, той і свою топче»), цінити справжню дружбу («Для приятеля нового не пускайся старого»), бути вимогливим до себе («Не лінійся рано вставати та замолodu більше знати») [5, с. 159-160].

Важливими складовими моральних якостей людей є совість, правда, сумління, сором, які мають різні оцінні значення у фразеологічних структурах, наприклад: «Сумління – найкращий порадник», «Хоч ганьба очі не виїсть, але не дає на люди показатися», «Бережи честь змолodu», «Стид хоч і не дим, а очі виїсть», «Правда світліша за сонце», «Совість гризе без зубів», «Правда – як олія, скрізь наверх спливає», «Правдою весь світ зійдеш, а неправдою ані до порога», «Правду не сховаєш» [5, с. 170].

Честь є однією з головних критеріїв характеристики особистості, наприклад: «Батьком-матір'ю не хвались, а хвались честю», «Честь честі шлях прокладає», «Чесному всюди честь, хоч і під лавою» [5, с. 171].

На думку О. Мироненко, М. Стельмахович виокремлює позицію, що «праця є показником морального виховання людини, бо саме вона збагачує та удосконалює фізичний, розумовий розвиток [3, с. 114], наприклад: «Без труда нема добра», «За спання нема коня», «Будеш трудитися – будеш кормитися», «Праця людину годує, а лінь – марнує», «Щоб людиною стати, треба працювати», «Хто багато робив, той багато знає», «У праці – краса людини», «Без діла слабіє сила», «Землю прикрашає сонце, а людину – праця», «Плуг від роботи блищить», «Щастя не в хмарах ховається, а працею здобувається», «Ледачий не буде щасливий», «Праця – ключ до щастя» [5, с. 173-174].

Одним із символів праці є хліб, що є уособленням багатства, родючості та достатку, наприклад: «Без хліба – не до обіда», «Без хліба – худа бесіда», «Коли є хліба край, то й під вербою рай», «Хліб – батько, вода – мати», «Хліб на столі, то й стіл – престіл, бо як хліба тільки трошки, то й стіл – дошка», «Грім гримить – хліб буде родить», «Посій в пору, будеш мати зерна гору», «На чорній землі білий хліб родиться» [5, с. 186].

На думку О. Мироненко, творча особистість «повинна вміти інтегрувати умови спілкування з мовною ситуацією, добирати мовні засоби відповідно до ролі мовця в навколишньому середовищі, розвивати свої мовно-мовленнєві компетенції та реалізовувати їх в умовах компетентнісної освіти» [4, с. 255].

Особливої уваги у педагогіці М. Стельмаховича приділено розумовому вихованню, що порівнюється у прислів'ях та приказках з різними людськими якостями: «Знання та розум – скарб людини», «Не краса красить, а розум», «Розумний всякому дає лад», «Без розуму ні сокирою рубати, ні лика в'язати», «Щастя без розуму – торбина дріява», «Сила уму уступає», «І сила перед розумом никне», «Треба розумом надточити, де сила не візьме» [5, с. 192], «На те й голова, щоб у ній розум був», «Голова не на те, щоб тільки кашкет носить», «Голова без розуму, як ліхтар без свічки», «Нема гіршого ворога, як дурний розум», «Немає третьої клепки в голові», «Шкода краси, де розуму нема», «Високий – як тополя, а дурний – як квасоля», «Живіт товстий, та лоб пустий», «Голова велика, та дуже дика», «Зверху блищить, а в голові свистить», «Шовкова борідка, та розуму рідко», «Не купити ума, як нема», «Дурному синові й батьківське багатство не в поміч», «Дурному свого розуму не вставиш», «Хто розуму не має, тому й коваль не вкує», «У сусіда ума не позичиш» [5, с. 195].

Поєднання розумової та фізичної сили завжди перебувало у тісному взаємозв'язку, через мовний потенціал у фразеологізмах розкрито оцінні та морально-вольові якості людей, наприклад: «Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє», «В здоровому тілі – здоровий дух», «Щоб працювати, треба силу мати», «Сила та розум – краса

людини», «Личко дівку віддає», «Бережи одержу знову, а здоров'я змолоду» [5, с. 203].

Висновки. Розглянувши особливості формування ціннісних орієнтирів особистості засобами фразеології на засадах педагогіки Мирослава Стельмаховича, можна стверджувати, що науковець з лінгвістичного та лінгводидактичного погляду виокремлює прислів'я та приказки як засоби пізнання моральних та естетичних характеристик українського народу. Беручи до уваги культуру, традиції та світогляд українського народу, М. Стельмахович розкрив основні аспекти рідної педагогіки, які є вкрай важливими у сучасному українському лінгводидактичному просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я., Тоцька Н.І., Уздиган І.М. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. 3-тє вид., допов. К.: Вища школа, 2002. 439 с.
2. Калуська Л. Основи наукової спадщини академіка Мирослава Стельмаховича. *Обрії*. 2013. № 1. С. 110-111.
3. Мироненко О.В. Прислів'я та приказки як ціннісні орієнтири формування особистості у педагогічному вимірі М.Г. Стельмаховича. *Етнопедагогіка М.Г. Стельмаховича в сучасному освітньому вимірі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (26-27 березня 2019 року, м. Херсон) / за ред. І.Я. Жорової*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С. 112-115.
4. Мироненко О.В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентнісної освіти // Збірник наукових праць. *Педагогіка вищої та середньої школи*: [наук. ред. Бакум З.П.]. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2016. Випуск 47. С. 251-255.
5. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. К.: Радянська школа, 1985. 312 с.
6. Стельмахович М.Г. Сіяч зерна доброго. Радянська школа. 1968. № 1. С. 62-64.
7. Сучасна українська літературна мова: підручник / Плющ М.Я., Бевзенко С.П., Грипас Н.Я. та ін.; За ред. М.Я. Плющ. 7-ме вид., стер. К.: Вища школа, 2009. 430 с.
8. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навчальний посібник. К.: Вища школа, 2007. 823 с.